

nem adiungit, indicans, neque fidem, neq; baptis-
mum ad futurum fatis esse, nisi Dicitur pracepta
seruimus, ut hoc loco Theophylactus obseruavit.

Erecego vobiscum sum. Mittebat ad docendum,
quasi ad pugnam cum viuus ero terrarum orbe
fuscipliandam. Apostolos: verendum erat, ne tan-
ti operis mole, & futurorum periculorum prae-
visione desponderent animos. Iubet eos fortunam
esse, & contra omnia pericula confidenter obli-
tere, se illis afflaturum esse, & quidem non sero, sed
opportune. Hanc vim habent due illa dictiones.
Ecc& ego. Nam ecce presens, & opportunum signi-
ficat tempus, quasi dicat, simulatque opus erit, vo-
bis adero improbus, & vt in proverbio est, *Drus è*

machina. Dicio autem ego lignificare eum, qui eos
ex omnibus periculis liberare posuit; quemadmo-
dum si pugnanti militi dux dicat, bono, fortique
animi esto, ecce ego tibi operem sero, vt Ioan. 16.33.

discipulis dicit, confidite ego vici mundum. Ego gaudi-
us sum, qui mundum vici, contra quem
vos pugnatur ei& ego vobis sum, cōtra quam

princeps huius mundi non habet quicquam Ioan.
14.30. ego vobis sum, cui pater promittit fore,
vt ponetur omnes inimicos meos fasciellum pedi-
meorum Psl. 109.2. Variat veterum auctorum de

huius loci interpretatione sententia, quidam Chri-
stum non de humana, sed de diuina natura loqui
putant, qua vbiq; presens est, vt D. Aug. tract. in

Ioan. 6.0. & Fulgentius lib. 3. contra Thrasimundum,
& libro de Incarnatione, & gratia Domini nostri
Iesu Christi. 9. At aliquid minus generalis Apo-
lois Christum promittere manifestum est. Alter e-
nīcum cum illis, quam cum ceteris rebus quācumque

cum ceteris non inimicis se fūaturum significat. Alii
ergo de diuina prouidentia interpretantur, per

quam Deus, hominibus magis quam rebus suis,

& inter homines iustis potius, quam iniustis adesse
dicitur. Itaque significare Christum se, etiam si dis-
cedat, tamē cum illis futurum est, quia Spiritum

sanctum suo loco miseris erat, vt Diuus Augustinus
lib. 6. de Genesi ad litteram ea 8. & Theophylactus
in huius loci commentario auerterunt. Melius quā
Hieronymus, qui his verbis significari putat Apo-
stolos loquitur, quod ad consummationem seculi victorios
est, quia etiam si corpore mortuus sunt, semper ani-
mi vivunt. Ceterū non promittit Christus se illis
in celo, vbi ipsi non sunt, sed in terra, in puluere, in
arena, in certamine & futurum. Illud Diuus Hiero-
nymus adseritus Heluidium, & Gregorius Nazi-
zenes oratione quarta, de Theologia recte mo-
nuerunt, præpositionem illam vñque non excludere
tempus, quod post consummationem seculi fu-
turum est, quā significat Christus post seculi con-
summationem, ut cum illis futurum non est. Qua
de re capite primo, vigesimo quinto, disputau-
mus. Atque hac ratione incepit quædam recentiorum
Hebreorum argumentum refelluntur. Non enim
dicitur, nisi quod dubium esse potesta. Dubium
non erat, quoniam post consummationem seculi Christi
cum apostolis fuis in regno suo futurus esset;

an autem in certamine cum illis futurus esset, de
eo potest dubitari, sicut Psalm. 109.1. Parcer diec
filio, sed a deo misericordia dona ponam ministris tuos cibis
belkam pedum tuorum, non enim significat, postquam
eius ministris subiecti fuerint, ad dexteram Patris

futurum non est: quin tunc magis quo dammodo
se debet, quia meus eius gloria, maiestasque de-
monstrabitur. Quanquam si ex interpretatione, quā
modo adhibuimus, vera est, nihil absurdum sequitur,
si dicamus ea dictione vñque sequentem tempus
excludi. Nam eo modo, quo le Christus cum Apo-
stolis vñque ad consummationem seculi futurum

dicit, id est, pugnantes adiuvando, post seculi con-
summationem, quia non pugnabunt, sed regnabunt,
cū illis nō erit. Eris autem alio modo, quia edet, &
bibet super mēsimū eius in regno ipsius Luc. 22.30.

*Significatio
particularis
vñque, & de
nec in for-
mis.*

& de omnibus hū liberabit eos Dominus; & vt z. epistol.
ad Timoth. sercio, vñdecimo, scribit Diuus Paulus
Deum se ex omnibus per frequentibus expulsi, &
vt Christus cum Stephano fuit, cum lapidaretur,
quia eum in celo stantem, & quasi manū porrige-
tem, auxiliumque ferentem Stephanus vidit Act. 7.5. & quemadmodum Deus Ieremias prophete
oficiū seculāri dicit, *Nec timeas faciem eorum, quia
tunc ego sum, vi eruan te, dixi Dominus Ieremias 1.5.*

*& vt Ezechiel dicit 3.8. 9. Ecce duci faciem tuam va-
lentioris faciebo eorum, & frontem tuam duriorē
frontib; eorum, vi adamantis, & vi silencii dedi faci-
em tuam, ne timeas eos, neque metuas a facie eorum, id
est, fortis quidem illi sum, sed ego fortiorē fa-
ciam, hoc est.*

Erecego vobiscum sum. Mittebat ad docendum,
quasi ad pugnam cum viuus ero terrarum orbe
fuscipliandam. Apostolos: verendum erat, ne tan-
ti operis mole, & futurorum periculorum prae-
visione desponderent animos. Iubet eos fortunam
esse, & contra omnia pericula confidenter obli-
tere, se illis afflaturum esse, & quidem non sero, sed
opportune. Hanc vim habent due illa dictiones.
Ecc& ego. Nam ecce presens, & opportunum signi-
ficat tempus, quasi dicat, simulatque opus erit, vo-
bis adero improbus, & vt in proverbio est, *Drus è*

machina. Dicio autem ego lignificare eum, qui eos
ex omnibus periculis liberare posuit; quemadmo-
dum si pugnanti militi dux dicat, bono, fortique
animi esto, ecce ego tibi operem sero, vt Ioan. 16.33.

discipulis dicit, confidite ego vici mundum. Ego gaudi-
us sum, qui mundum vici, contra quem
vos pugnatur ei& ego vobis sum, cōtra quam

princeps huius mundi non habet quicquam Ioan.
14.30. ego vobis sum, cui pater promittit fore,
vt ponetur omnes inimicos meos fasciellum pedi-
meorum Psl. 109.2. Variat veterum auctorum de

huius loci interpretatione sententia, quidam Chri-
stum non de humana, sed de diuina natura loqui
putant, qua vbiq; presens est, vt D. Aug. tract. in

Ioan. 6.0. & Fulgentius lib. 3. contra Thrasimundum,
& libro de Incarnatione, & gratia Domini nostri
Iesu Christi. 9. At aliquid minus generalis Apo-
lois Christum promittere manifestum est. Alter e-
nīcum cum illis, quam cum ceteris rebus quācumque

cum ceteris non inimicis se fūaturum significat. Alii
ergo de diuina prouidentia interpretantur, per

quam Deus, hominibus magis quam rebus suis,

& inter homines iustis potius, quam iniustis adesse
dicitur. Itaque significare Christum se, etiam si dis-
cedat, tamē cum illis futurum est, quia Spiritum

sanctum suo loco miseris erat, vt Diuus Augustinus
lib. 6. de Genesi ad litteram ea 8. & Theophylactus
in huius loci commentario auerterunt. Melius quā
Hieronymus, qui his verbis significari putat Apo-
stolos loquitur, quod ad consummationem seculi victorios
est, quia etiam si corpore mortuus sunt, semper ani-
mi vivunt. Ceterū non promittit Christus se illis
in celo, vbi ipsi non sunt, sed in terra, in puluere, in
arena, in certamine & futurum. Illud Diuus Hiero-
nymus adseritus Heluidium, & Gregorius Nazi-
zenes oratione quarta, de Theologia recte mo-
nuerunt, præpositionem illam vñque non excludere
tempus, quod post consummationem seculi fu-
turum est, quā significat Christus post seculi con-
summationem, ut cum illis futurum non est. Qua
de re capite primo, vigesimo quinto, disputau-
mus. Atque hac ratione incepit quædam recentiorum
Hebreorum argumentum refelluntur. Non enim
dicitur, nisi quod dubium esse potesta. Dubium
non erat, quoniam post consummationem seculi Christi
cum apostolis fuis in regno suo futurus esset;

an autem in certamine cum illis futurus esset, de
eo potest dubitari, sicut Psalm. 109.1. Parcer diec
filio, sed a deo misericordia dona ponam ministris tuos cibis
belkam pedum tuorum, non enim significat, postquam
eius ministris subiecti fuerint, ad dexteram Patris

futurum non est: quin tunc magis quo dammodo
se debet, quia meus eius gloria, maiestasque de-
monstrabitur. Quanquam si ex interpretatione, quā
modo adhibuimus, vera est, nihil absurdum sequitur,
si dicamus ea dictione vñque sequentem tempus
excludi. Nam eo modo, quo le Christus cum Apo-
stolis vñque ad consummationem seculi futurum

dicit, id est, pugnantes adiuvando, post seculi con-
summationem, quia non pugnabunt, sed regnabunt,
cū illis nō erit. Eris autem alio modo, quia edet, &
bibet super mēsimū eius in regno ipsius Luc. 22.30.

*Significatio
particularis
vñque, & de
nec in for-
mis.*

SANCTVM IESV CHRISTI EVANGELIVM SECUNDVM MARCV M.

CAPVT I.

NITTVM Evangelij Iesu Christi, Filii Dei. 2. Sicut scriptum est in Isaia Prophete
Ecce ego mittō Angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam
in deserto. Parate viam Domini, rectas facite semitas eius. 4. In deserto baptizans, & predicans baptismū penitentiam in remissione
peccatorum. 5. Et egrediebatur ad eum omnis Iudea regio, & Ierosolyma 2. vni-
uersitas, & baptizabatur ab illo in Iordanis flumine, conscientes peccata sua. 6. Erat
in deserto vestitus pilis camelī, & zona pellice circa labios eius, & locustas, & mel
silvestre edebat. Et predebat dicens: 7. Venit fortior me post me: cuius non sum dignus procubens soluere
corrigiam calceamentorum eius. 8. Ego baptizo qui vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto. 9. Et factus
est in diebus illis venit Iesus in Nazareth Galilaea. & baptizatus est a Ioanne in Iordanis 10. Et statim
ascendens de aqua, vidit caros apertos, & spiritus tangit columnam de cunctis, & manente in ipso 11.
Et vox facta est de caelo: Tu es filius meus dilectus, in te complacui. 12. Et statim spiritus expulxit in de-
fertum. 13. Et erat in deserto quadragesta dies, & quadragesta noctibus, & tentabatur a Satana: erat
cum bestiis, & angelis ministribant illi. 14. Postquam autem tradidit eum Ioannes, venit Iesus in Galilaea, & baptizatus est a Ioanne in Iordanis 10. Et statim
predicans Evangelium regni Dei, & dicens: Quoniam impletur est tempus, & appropinquavit regnum
Dei, penitentem, & credite Evangelio. 16. Et præteriens fecit Marc Galilee, vidit Simonem, & Andream
fratrem eius,mittentes retia in mare, (erant enim pescatores) 17. & dixit eis Iesus: Venite post me, & faciā
vos sieri pescatores hominum. 18. Et protinus reliquias retibus, fecerunt eum 19. Et progressus inde puf-
fum, vidit Iacobum Zebedeum, & Ioannem fratrem eius, & postea componentes retia in nau. 20. & statim
vocabat illos. Et reliquum puerum Sebedeum in nau cum mercenariis, fecerunt eum 21. Et ingrediebatur
Capharnaum: & statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat eos 22. Et stupabant super doctrinam
eius, erat enim docens eos, quasi potestate habens, & non sicut Scribe. 23. Et erat in synagoga eorum ho-
mo in spiritu immundo: & exclamavit. 24 dicens: Quid uobis, & tibi Iesu Nazarenus? Venisti per derelire nos?
scio qui sis, Sanctus Deus. 25. Et communivit eis eti ipsi, dicens: Obmete se, & exi de nomine. 26. Et discer-
pens cum spiritu immundo, & exclamans vox magna exiit ab eo 27. Et mirati sunt omnes, ita ut con-
querirentur inter se dicens: Quidnam est hoc quanam doctrinam haec noua quia in potestate etiam spiritu-
bus immundis imperat, & obediunt ei. 28. Et processit rumor eius in omnē regionem Galilee. 29.
Et protinus egredientes de synagoga, venerantur in domum Simonis, & Andream cum Iacobō, & Ioanne. 30.
Decubauit autem socrus Simonis frēbūtans: & statim dicunt ei de illa. 31. Et accedens eleuauit eam, &
apprehens manū eius: & continuo dimisit eam febris, & ministeribat eis. 32. Vespere autem factō cum
occidisset sol, affrebat ad eum omnes male habentes, & demonia habentes. 33. & erat omnis cunctis con-
gregata ad ianuam. 34. Et curauit multis, qui vexabantur variis languoribus. & demonia multa evic-
ebat, & non sinebat ea loqui, quoniam siebant eum 35. Et dilucido valde surges, egressus ab iis in desertū.
locum, ibi orabat 36. & profectus est eum Simon, & qui cum illo erant 37. Et cum inueniissent eam, di-
luciderunt ei. Quia omnes quererent eis 38. Et ait illis: Eamus in proximos viros, & ciuitates, & ibi predi-
cam: ad hoc enim veni. 39. Et erat predicans in synagogis eorum, & in omni Galilia. & demonia cunctis.
40. Et venit ad eum leprosus deprecans eum: & genu flexo dicit ei: Si vis, potes me mundare. 41. Iesus autem
misericordus eius, extenuans manū suam, & tangens eum cum illi: Volo. Mundare 42. Et cum dixisset, statim
discessit ab eo leprosus, & mundatus est. 43. Et communivit eis eti. 44. & dicens ei: Vide
nemini dixeris: sed uide, ostende te principi sacerdotum, & offer pro emundatione tua, que præcepit
Moyse in testimonium illis 45. At ille excepit capit predicare, & diffamare sermo-
nem, ita ut ita non posset manifeste intrire in ciuitatem, sed for-
in desertis locis esset, & conuenienter
ad eum inducere.

IN CAPVT I.

Multa sunt necessaria à quatuor Evangelistis e-
stā, & à nobis in commentariis in Matthæ, explicata:
qua si singulis repeterem vellemus, laborē nobis
accumulare non necessarium, lectori vero
docto præsentim, & delicato fastidium parere-
mus. G g inole-

intollerabile. Quod si fieri à nonnullis solet, quies communem aiquid, & iam à me expositum occurreret, eo ubi expositum, lectorum mitterem, minus mihi laboris, minus illi fatidus esset: non esset tamen nihil. Vtrumque fere deuotissimum, si mecum ille conueniat, vt quoties in posteriore aliquo Euangelista aliquem prioris locum idem dicens ad marginem notatum viderit, eo se spōte sua conferat, etiam à me non missus, si copiosiorum fortasse desiderabit explicationem. Id in Marco potissimum accedit, quia Matthaei Euangelium iūdem plerumque sententias, iūdem saepe verbis, paucis additis, paucis detractis in comprehendim videtur redigere, nemo mirari debet, si multo Marco, qui in exterris breuiores erimus. Debet prudens lector in lucro verborum breuitatem ponere, modo nihil illi pereat de lucro sententiae. Nos quidem certe in maximo ponimus, ne tempus rebus impendendum necessarius in non necessariis consummamus, prope finem vitæ longæ finem operis intuentes.

De Marco Evangelista quis cuiusq. fuerit.

[Euangelium secundum Marcum.] Quæ sit horum verborum vis, & cuis sint auctoris, p̄fuisse Euangelista, alius eiuscīp̄, qui sūmū cuicī Euangelistæ titulum adiecerit, in Matthæi titulo disputauimus. De Marco, quia minus, quam ceteri Euangelistæ, notus fuit, nonnulli dicendum. Et quidem quia ad Euangeliæ scriptiōnēm pertinabant, in communi ad quatuor Euangeliastas præfatione ante Matthæum posita à nobis dicta sunt. De homine nunc agimus, quis, cuiusque fuerit, & quid egredi, in vita memorabile. Filium sūmū Maria eius Ieroſolymitanum eius ad cuius domum Petrum vinculat Angelus solutum. Auctoriū dñi decimo, duodecimo, de nocte venisse tradit. Gratianus Scholasticus Auctoriū 12.12. & Dorotheus in Synopsi, & Theophylactus, & Euthymius in cōmentariis huius loci auctores sunt: & opinionem ipsa nominis similitudo nullo etiam auctore probabilem facit. Considerans inquit Lucas, venit ad dominum Mariæ matrem Ioannem, qui cognominatus est Marcus, vi erant multi congregati, & orantes. Quod etiam matrem ex eo describit, indicat eum & Christianum, & matrem nobiliorēm fuisse, qualēm Marcum cū sanctitatis opinione, tum Euangeliæ prædicatione, scriptiōne fuisse confit. Disserit tamen, vt videtur Eusebius libro historiæ Eccl. 7. capite 20. Ioannem hūc cognomento Marcum alium, quam Euangeliastam fuisse significans. Cui sententia illud fuit, quod Paulus Auctoriū 15.37. aliquid in eo fuisse indicet culpa, quam ob rem in consordium admittentes non esset: quod de Euangeliastam sine certis credere conjecturis haud scio, an latius proponam si pietatem fit ingenii. Ac mirum profecto est, si poprium illi Ioannes non esset, à nemine auctore vetere Ioannem appellatum. Cum ergo scriptura priorem illum quāsi propriō, & virtute nomine Ioannem, posteriorē hunc & eadem scriptura, cum de eo certe loquitor, & omnes auctores antiqui Marcum appellant, diuersos fuisse credendum est. Hac minū magis placet opinio, & auctorem grauiorēm Eusebium, & probabiliores conjecturas habens. Nā nonnum quidem similitudo illa, quam alii auctores fecerunt in contrariam sententiam abierunt, nihil maior quam dissimilitudo est. Etenim, ut ambo Marcis filiales: ita Ioannis nomine dissimiles sunt. Et potius Marcus ille alter, cui Ioannem nomen erat, alia ratione nobilis esse, vt ex eo mater cognoscetur: scit Alexander ille, & Ruffus Simonis Cyrenensis filii, ex quibus Marcus capit. 15.21. describit patrem. Constatior, ut quo similior omnium fere auctorum sententia est, hunc eum sūmū Marcum, de quo Petrus 1. epis. ca. 5.13. scribit filii eū sūmū vocans: quod eum paterno, singulari p̄ amore prosequit-

A retur aut quod eum in Christo genuisset. Discipulum enim fuisse Petri Iren. lib. 3. c. 1. Euseb. lib. 3. h. 11. Eccl. 6. 1. Epiph. heret. 51. Chrysostomus hom. 59. in Matthæum, & Hieronym. in vita Marcie citantem atque comitem in Euangeliæ prædicatione fuisse eius omnes affirmant. Ab eociam baptizatum fuisse in sermone de Marco Euangeliæ apud Petrum Damianum lego. Meretur aliquam fidem nō malum auctōr, & id confirmat, quod Petrus filium appellat suum, vt solemus, quos baptizauimus, appellare, quemadmodum & baptismus ipso ad Tit. 3. 5. regeneratio vocatur. Ceterum non cōuenit, quod Orig. in libro de recta in Deum fide, & Epiph. heret. 51. & Dorotheo, in Synopsi scribunt, eum unum ex septuaginta duobus fuisse discipulis. Addit Epiph. vnum ex illis fuisse, qui audito sermone de edenda carne bibendo que sanguine Christi ab eo offensum discesserunt, à Petro vero ad Chritum recoueratum. Verum ex his auctōribus, qui Petrum de Marco hoc Euangeliastam loquuntur, ii, qui eum Maris Ieroſolymitanum filium fuisse dicunt, eundem esse: de quo Luc. Auctoriū 12.12.5. & 15.37.39. & Paulus ad Colos. 4. 10. & 2. ad Timo. 4. 11. Loquitur arbitrantur: confobrūque fuisse Barnaba. Nam Ioannes ille, cui Marcus cognominatus fuit, Barnaba confobrūsus erat, vt ad Col. 4. 10. scribit Paulus: alii negat, aut certe non affirmant. Auctōris Commentarii in Marcum, qui Hieronymo tribuantur, Leuitici fuisse generis tradit. Vellent testimonio, aut argumento aliquo probas- fuit: nunc autem ex sola eius auctōritate fides pendet: eo minor est, quod ignotus est auctōr, & ut appareret, non veritatis. A Petro in Aegyptum prædicandi Euangeliæ causa misum fuisse, & Alexandrinum constitutum Episcopum nemo non dicit auctōrum: eiusvero honoris declinandi causa pollicens fibi prædicti apud multos vulgo circumfuerunt auctōres: fed grauem ego, & anti- quum eius historię auctōrem querens nullum inuenio. Et non est, quod Origen, & aliis quibusdam se ipsos religiosum etiam causa minutissimis virtutio datur, Euangeliæ fine certis testibus tribuendum. Nam quod Lyranus responderet eum diuino tacitum spiritu fecisse, quod de Samfone, & Razia credit Augustinus, in Marco credibile non est. Cū enim ab ipso Spiritu fanfro ad Episcopatum vocaretur, quod potius ab eode spiritu, vt Episcopatum fugeret, ad inferendas fibi manus impelli? Alexandria ita Christianorum formatae mores, vt eos indicans Philo de Therapeutis, id est, suppli- cibus, aut contemplatoriis librum scriperit, vt mirabiliter genus illud laudaret vita Euseb. lib. 2. h. 11. Eccl. 15. & 16. & Hieronymus in vita Marc. Dorotheus in Synopsi, & Theophylactus auctores sunt. Octauo Neronis anno Alexandriæ mortuū scribit Hieronymus. Dorotheus vero sub imperio Traiani Aprili mense rudente collo micta a loco, cui Boculus nomen est, vsque ad locum, qui angelorum dicitur, trahit, igne crematū, & in博culo sepultum. Quo tota Ecclasiastica refellitur historia, quæ pro comperto tradit, nullum præter Ioannem Apololum, aut Euangeliastam Traiani imperium attingit.

In initio Euangeliæ.) Euangeliæ nomē, quod mo-

dis diceretur, in comunia ad quatuor Euangeliastas præfatione diximus. Hoc loco quidam Euangeliastam interpretantur, eiusque exordium diximus initium à Marco vocari purum, quia dicit, Exordium Euangeliæ, id est, historia Euangeliæ, quam scribo, à Ioannis Baptista prædicatione sumam, sicut de illo in Isaia Propheta capite quadraginta tertio, scriptum est, Vox clamans in deserto parate via Domini. Alii pro lege Euangeliæ, non quo Testamento, q̄ Christus sanctebaratque prædicabat, sumi exihiat: quia indicare Mar. vo-

luerit

Iuxta eundem Ioānem finem veteris, initium vero regno Christi ex Davidis familia nascitur in Chirillo completas fuisse ostendere volebat, vt tu omnes promissum esse Messiam intellegenter, ab Abraham, & Daude exordium petuissim, vt Matt. 1.17. ex Hieronym. & aliis documentis auctoribus. Marcum vero sc̄tante breuitatem alia idem ratio, sed quod ad loci interpretationem attinet, non id ut opinor, Marcus aget, vt docet vnde lex Euangeliæ, sed vnde Chirillo prædictio iniunctum habuerit. Nam si id egisset, non Ilaïs & Malachis: sed Ieremias potius proutulit, testimoniū ca. 31. 32. Eae dies venient dicit Dominus, & ferat domū Israēl, & domū Iuda, sed nos nouum: non secundum filium Dei, sed ut ruidioribus & minus literatis fecullos mos sunt libros intercribere, & quemadmodum Matthæus familiariatione Euangeliū suum inscripti, Liber generationis Iesu Christi. Illam ego interpretationem magis probo, vt non libri titulus, sed prædictiōnis Christi principium significetur, quasi dicat Euangeliæ, Christi prædictio tale habuit initium, quale prophetæ venturi Messia prædictiōnem habuerunt esse prædictiōnem. Primum, quia si hinc citius libri, non bene verba, qua lequuntur, coharent. Quis enim sensus, Iustum Euangeliæ Iesu Christi, id est, incipit liber Euangeliæ Iesu Christi, sicut scriptum est? Nec enim prophetæ Marcum scriptum Euangeliæ, atque hunc illūsum datum daturum sed Chirillum venturum, Euangeliū prædictiōnem prædixerunt. Neque vero dici potest illud verbum, sicut scriptum est, non ad initium, sed ad Euangeliū nomen esse referendum, arque ita verba sententiamque coharente: quia sensus sit, Initium Euangeliæ id est, prædictiōnis Christi, & de qua prædictiōne scriptum est, Eae ego mitto angelum meum ante te. Id enim quod sequitur, ante te, indicat verba non solum ad Euangeliū, sed etiam ad initium nomen referri oportet. Id enim est initium, & ante te. Præterea, quia, etiæ Hebrei ex principio libri titulum totib[us] dare solent, vt ex Genesi perspicuum est: ramen ad hunc modum libros ordiri non solent. Initium libri Genesia a initium exodi. Dixisse ergo Marcus, liber Eusebii Christi, si eam conuertidemus sicut volunt, quemadmodum Matthæus, dixit, Liber generationis Iesu Christi: aut simplicius, Euangeliū Iesu Christi sicut dixit Ilaïas, Visio Ilaïas filii Amos, & lemmatis, Verba Ieremias prophetæ, & Ioannis in Apocalypsi, Apocalypsi Iesu Christi. Sensus ergo est, Initium Euangeliæ, id est, prædictiōnis Euangeliæ Iesu Christi, sicut. Hoc enim verbum, ut aliquod famile pater angelum fe, qui eius pararetiam, misurum promiserat.

Sicut scriptum est in Isaia Prophetæ.) Matthæus à Chirili generatione, Lūa generatione Ioannis Baptista sūmū exorbi sunt Euangeliū Ioannes multo altius à diuinitatē atterritate, Marcus brevius sumptu exordium. Nam omnia atterritate, omnia humana natura, & Ioannis, & Chirili generatione, omnia adoratione Magorum, omnia fuga in Aegyptum, omnia reditu, omnia denique omnia, quia Christus vñque ad annum Tiberiis, atratis vero sua tricennium, vt auctōr & Lucas capite 2.1.2. aut fecit, aut passus est, à sola orbi est prædictiōne, quia fibi propoliuit solam Chirili doctrinam, & miracula doctrinam confirmavit explicare. Itaque trium tantum amorum Christi textis historiam. Quæritur à multis eius consiliariatio. Credo ego probabilissimam hanc esse. Matthæum, quia promissione Abraham de semine, in quo essent omnes gentes benedicenda, & de fu-

E

G 2 attulisse

attulisse, vt ostenderet Christum esse eum, ante eius faciem Deus se angelum suum missurum dixerit, vt paulo superius ex Irenio libro 3. c. 18. & ex Beda in hunc locum commentatoris adnotauimus. Sensus ergo est, Initium Evangelii, id est, Evangelie predicationis seu Christi fuit aut ita se habuit, sicut scriptum est in Ieremia propheta. Exitit enim Ioannes in deserto baptizans, & praedicans baptismum pentitentie, vt hoc loco Euthymius in dicatur. Quare post illa verba, Initium Evangelii Iesu Christi filii Dei punctu index finis periodi eius non debet, quemadmodum ab his ponitur, qui hunc libri titulum esse putant: sed virgula, que ostendat ex consequētibus pendere sententiam.

In Ieremia propheta, In plerique nunc Gracis codicibus legitur *etiam prophetam*, in prophetis, atque ad hunc modum Irenaeus libro 3. capit. 11. & 18. & Theophylactus & Euthymius hoc loco legunt. Multo meliorem lectionem esse arbitror, quam in vulgata habemus editioem: Sicut scriptum est in Ieremia propheta. Primum, quia omnes Latini codices ita habent: deinde quia non omnes Graeci aliter habent: quin ex Hieronymo confat libro de optimo genere interpretantur: etate omnes etiam codices Gracos ita legunt, quemadmodum nunc Latinis omnes legunt. Cum enim questionem propounderet, quomodo hoc loco legeretur, sicut scriptum est in Ieremia propheta, Ecce ego misericordia mea, quod non in Ieremia, sed in Malachia scribitur nouissimo duodecim prophetaem, non respondit Graecus legi, sicut scriptum est in prophetis: sed solus, inquit, hanc que fluctuam imperia pre amplexo, & erroris venientem deprecabor, quia falsus non possum. Praeterea quia & Syracus interpretata legit. Deinde, quod nulli prolixi auctores Latini legant in prophetis. Nam Irenaeus Latinus, qui libro 3. capit. 11. semel tantum ita legit, eodem capitulo & c. 18. legit in Ieremia propheta, ut facile intelligi possit, cum in prophetis legit, ut lapsum fulle memoria, aut sententiam, non verba recitare voluisse. Contrariovero auctores antiqui Graeci ita etiam legunt, vt Chrysostomus aut quisquis auctor est homilia prima in Marcu: & aliis eo vetustis, vt aliquid cellulat Epiphanius. Denique credibilis est aliquem, cum videret duorum prophetarum testimonium citari, ut Porphyrii obiectio respondeat, qui vt Chrysostomus & Hieronymus tradunt, hunc Christianis locum obiectabat, ut Euangelium argueret ignorantiam: pro Ieremia scripsisse in prophetis: quam contra pro prophetis scripsisse aliquem in Ieremia. Mattheus quidem, & Lucas de eadem re locutes non dicunt in prophetis, sed in Ieremia, sed in promptu ratio est, non duorum prophetarum est yniustatum Ieremia testimonium escriverebant: itaque nolumus argumentum ex illo sumere. Tantum oblat, quod cum duorum huius prophetarum testimonium Maresius indicat, non videatur esse credibile alterum tantum eorum nominasse. Quidam, quibus auctor Lazarus est, sane non malus, nimis meo iudicio subtiliter, & philosophice respondens, folium nominatum Ieremiā, quia eius ultima sunt verba, & solent res ex fine nomen accipere. Alii Augustini senti, quia per Ieremiā, & per Malachiam idem loquebatur Deus, nihil fusile differimur, aut verumque aut alterum tantum nominate, cum idem semper Deus citetur auctor. Hanc interpretationem cur sequi non soleamus, in commentatoris in Mattheo libro capite vigesimali septimo versu non diximus. Mea igitur, siquid valet, hec est sententia, Marcus folium Ieremiā citare voluisse: Vox clamantis in deserto, ut probaret, quod paulo antea dicerat, Initium Evangelii Iesu Christi. Vox enim illa in deserto clamante initium fuit Euangelii, sed quia intelligi non poterat, id est propheta de Ieremiā dictum fusile, nisi ex Malachia; adiunxit quasi ex-

Vulgata ad
sive defendi-
tur.

A plicationem Malachis testimonium vnu ex vitro que contexens, & folium Ieremiā auctorem faciens quia pars precipua, & in qua rotā confitebat vis probationis, quamque porosissimum Euangelista producere volebat, Ieremiā erat.

Ecce quo misto. Malachia testimonium Matthei vnde decimo, versu decimo, Ieremiā vero Matthei 3. expoſitum.

Venit Iesu à Nazareth Galilaea.] Oppido, vbi Christus post redditum ab Aegypto vñque ad annum etatis sui circa tricessimum nutritus fuerat, vt colligatur ex Mattheo capite 2. 23. & ex Luca cap. 3. & cap. 4. 16. Adit Galilaea, non diffinitus, sed descriptionis, & declarationis causa. Nec enim alia Nazareth extra Galilaeam erat. Magis Marcus quam Mattheus locum expressit. Mattheus enim tantum dixit venire Christū à Galilaea, Marcus ipsum Galilaeum oppidum, vnde venerat, indicavit, Euthymius.

In Ieremia propheta, In te complacui, in quo mihi complacui, vt Chrysostomus hom. 3. & Euthymius legunt. In textu quoque Graeco Romani Theophylactus eodem modo legitur, quamvis in commentariis, quomo ipso legitur, non apparet. Latini codices omnes habent in te complacui, arque defunduntur ita Graecē credo nostrum legitim interpretem, multo meliorem esse lectionem. Primo, quia non dixerat, Hic est filius meus dilectus, vt Mattheus. Quod si dixerit, consequens esse videretur, vt diceret, in quo mihi complacui; sed dixit, Tu es filius meus dilectus. Ita magis consentaneum ratione est, vt eaēm secundam personam alloquens dicas in te complacui. Denique quia Lucas capitulo 3. 22. qui eodem modo quo Marcus dixerat, Tu es filius meus dilectus, eodem modo dicit hic, tu es filius meus. In te complacui. Deinde multi auctori sapientis fuit, vt pro eo scripserit. Sed duplex hinc oritur quæstio: altera quomodo discrepant Euangelistæ Patria verba recitantes, dum alius scribit dixisse vocē de cælo misericordia, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; aliis dixit, Tu es filius meus dilectus, in te complacui, altera cum vtrōque modo vox illa coelestis dicere non poterit, vtrōmodo dixerit. Prior & secundum respondebant, & num breueri respondebant, non semper Euangelistæ propositum sive Christi verba, sed sensum recitare sensus autem id est, siue dicas, Tu es filius meus dilectus, in te mihi complacui; fine eodem demonstravit Christo. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Vtrobis enim significatur Christum filium esse dilectum Dei, qm maxime docere Euangelistæ volebant. De posteriori vero questione Matthei tertio versu vii gemitu septimo copiole diximus.

Et statim.] Quod Marcus dicit statim, Matth. capite 4. dicit Tame, inquit, Iesu dulus es in deserto, id est, simulatque baptizatus fuit, & Spiritus sanctus descendit super eum. Expressus locutus est Marcus, Videntur Euangelistæ aliquid mysterii indicare vobis, quod tao studio declarauerint statim post baptismum Christum in desertum recessisse. Fortasse Spiritus sancti, qui super eum descendebat, efficiatatem ostenderet voluerunt, qui vobis inquit est, aliquid boni agit, nec moras patitur fieri. Actorum 2. 4. in missione Spiritus sancti manifestissimus apparuit; Repleti sunt inquit, omnes spiritus sancti, & caperunt loquuntur. Aut fortasse Christi diligiam in exequendis maledictis Patris, qd simul ut a patre misa de cælo voce, & a loan. intento digito Euangelistæ auctor, doctoris est declaratus, sese ad pugnam accinxerit, sese collegerit, ac receperit in solitudinem, vt cū diabolo principe mundi huius singulari certamine pugnaret, eoq; vñco mundus a se torus facile vinceretur, ponerentur inimici eius scabellū pedi eius. Nunc, inquit, iudicatus es mundi,

nunc

nunc princeps huius mundi eiūcetur foras, Ioh. 12. 31. & A hoc ipsum pertinet quod ait, quadraginta dies, &

quadraginta noctibꝫ. Quanquam hec vicina verba. Et quadraginta noctibꝫ, neque hoc loco Graecē leguntur, nec apud Lucam c. 4. 1. & violentur ab aliis.

Quod autem Iohannes dicit cap. 1. 29. altera die videt Ieremiā Iesum venientem ad se, nemo

poterit huic loco esse contrarium, quasi non statim Christus fuit tantum solitudinem penitus. Pe-

nit enim quoties aut ab Euangelio prædicacione vacuauerat, aut aliquid magni agredi volebat, vt

Mattheus 5. 1. & 14. 23. & 15. 19. & 17. 1. & Marci 3. 13.

& 6. 46. & 9. 1. & Luke. 6. 12. & 9. 28. perpicuum est.

B Itaque non singulare factum, sed confluente fuit, Erat inquit Lucas capitulo 21. 37. dies doens in tempore noctibus vero exiunt morabatur in monte, qui vocatur Oliveti. Non ergo sensu in vita, sed singulis fe-

re noctibus, id est, dimidiis temporis parte Christus, ut vita dicam, monachus erat. Rursum idem Lu-

cas capitulo 22. 39. & Egressus, inquit, ibat secundum confruentem in Montem olivatrum. Et ut in anguis ie-

met tantum per quadraginta illos dies in solitudinem abiisse, cur neminem vñquam stirorum Eu-

angeliorum hominum, vel sensu tantum, non dico per quadraginta: sed per unum tantum diem in

in fortasse voluntatis, non orationis causa, in solitu-

dinem fecerit videmus, sed huiusmodi hereticorum interpretamenta, quia in linea nobis Christi, & Ioannis solitudo, habitus, ieiunium, ciborum que delectus ad virtutis culturam ferire possem, communisuntur, tertio, & quarto capite Matthei

multis argumentis refutamus.

C Et tentabatur à Satana. Quod Hieronymus, aut

quicunque auctor est commensuriorum in Marci, & Beda ex hoc verbo colligitur Christum non ter-

tantum, vt scribit Mattheus c. 4. 1. sed frequenter,

aut continenter potius per totos quadraginta dies

fuisse tentatum, probable natura sua est: sed certo,

ex hoc loco colligit non potest. Nec enim necesse est, ut sensus sit, perpetuo per quadraginta illos dies tentatum fuisse, sed in illis aliquoties fuisse tentatum: præsumt si Graeca sequitur verba, atque difinitionem, εγενετο δε τοις νυκτας τριηκοντα, εγενετο δε τοις νυκτας τριηκοντα, Et erat ibi in deserto quadraginta dies, tentatus à Satana.

Eratque cum beatis, Inter beatis, & quidem fe-

ras, & venenatis, hoc enim Graecū verbum οὐρανοῖς

significat. Quidam verbis tantum volunt Euange-

listam summam declarare solitudinem, vbi sola fe-

ra beatis verarentur, queque nemo mortalius per-

petraret, ut Theophylactus, & Euthymius indica-

uerunt.

E Angeli ministrabant illis, Beda ita exponit, quasi

angelito toto tempore, quo Christus in deserto fuit, illi ministraverunt. Inter beatis, inquit, mora-

tur, ut homo, sed minister virtutis angelicus, vt Deu. Ce-

terum ex Mattheo c. 4. 11. manifestum est, non nisi

parata iam omnī tentatione, partiq; victoria angelos acceſſisse. Nam prius quod, vñloco deseri-

fuerimus; paratos ad munitionem angelos Christi

sunt; & ne a diabolo ex angelorū fa-

militatu, sicut præcepit ex comitatu ministrorum,

dux ex multis legeribus, acque parentibus co-

gnoscetur: & vt diabolus agredi folium audie-

ret, quem angelis cinctum, vñlē pedare timulit;

& vt folius cum folio pugnaret, ne vñctoria alii, quā

fib; ferri posset accepta, folium vere dicere. Ego

vñcum Iohannis decimo sexto, veru trigeminio

tercio, & tertiarū calcarū foliis, & de gentilis non est via

meum Ier. 6. 3. 3.

14. Postquam autem traditus est Iohannes, venit Iesu in

Galilæam, Marc. hoc loco, & Mattheus cap. 4. 1. &

G 3

Lucas

Lucas c. 4. 14. ita de ista Christi fuga loquitur, ut indicent eam statim post quadraginta illos in solitudine cōs dies contigisse. Iohannes vero c. 4. 43. ita ut longe post factam esse significare videatur; non solum qui prius & vocatos Apostolos, & baptizatum per eos ad ministratum, que causa Pharisaei fuit inuidie Christo vero ad declinandum eorum inuidiam in Galilaeam fecerendi, predicatum in Iudea a Christo Euangelium, & facta scribit miracula. Hęc enim omnia per anticipacionem dicta intelligi possent; sed etiam quia aperte docet Christum tunc in Galilaeam eum discipulis suis fuisse comitatum. Hęc quatio ex altera maximam partem questione penderit; num redditus ille in Galilaeam Christi, de quo Iohannes loquitur, idem sit, atque hic, de quo tres alii scribunt Euangelista. Nam si idem est, haud dubium, quoniam non statim Iohannes tradidit, nec statim post cōdūtū in solitudine in Galilaeam Christus discesserit, quia id ex Iohanne apertissime colligitur. Si autem non est, dubium adhuc manet, an aliquanto tempore nondum vocatis Apostolis in Iudea Christus predicauerit, antequam discesserit in Galilaeam, an statim discesserit, factum Euangelistarum indicat series. D. Augustinus lib. 2. de confessione Euangelistarum c. 17. & Beda hoc loco, & Matthaei 4. 12. eundem redditum esse putat, sed Beda prius Christum in Galilaeam esse dicit, cū ibi Apostolos fibi aggreget: quem redditum Euangeliste prætermisserint, quamvis ex eorum etiā historia aliqua ratione colligatur. Velle patetur ratio, vt tam bonus assenserit auctoribus. Sed animaduero, & plane per specio in eo redditu, de quo Iohannes loquitur, jam Apostolos suffisere vocatos; in eo de quo alii agunt Euangelisti, nondum vocatos suffit, quia na reddidit eum in Galilaeam describit, vi non obsecere significant nō dūtum Christum Apostolos habuisse, sed eos, cum in Galilaeam venire, conuocasse. Manet adhuc quæstio, an Iohannes autem interim, dum Christus in deserto erat, aut faciat postquam à deserto reuerterit, tradidit fuerit, statimq; se Christus in Galilaeam repperit, ante quam inciperet in Iudea praedicare. Ioh. c. 3. 22. 23. 24. omnem nobis dubitationem tollit, quia clarissimi scribi: verbis per aliquantum tempus utrumque, & Christum, & Iohannem simul prædicasse, baptizasseque. Prius enim prædicare in Iudea ceperit, duploque colligitur, quies nomine baptizarent, quam iterum in Galilaeam: & adeo quidem colligit multos, vt Iohannes discipulis inuidie viderentur Iohannis 3. 26. Et venerant ad Iohannem, & dixerunt ei, Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui uisitatem prohibuisti, ecce hic baptizat. & omnes reveruntur ad eum. Cur ergo Matthaeus, Marcus, & Lucas de illa prima Euageli prædicatione mentionem non fecerunt? Ratio nobis cum ab illis exposta non fuit, confitare non posset; sed est tamen probabilis, & non difficilis conjectura, ideo eam prætermissee, quia priuata quodammodo fuit viuente adhuc, & prædicante Iohanne, fuit enim temporis illius, quo Christus simili, & Iohannes prædicaverunt, quasi legis & Evangelii id est, nos, & diei crepusculum quoddam, quo esti lucebat aliquo modo Euangeli, quasi sol quidam, nondum tam omnino orum erat, ortum est Iohanne mortuo id est, lege abente, & orientis solis luce dissipata. Polliquam Christus Apostolos fibi aggregatur, id est, familiam fecit, ministrisque creatum Euangeliū; tunc primum putant Euangelista; Matthaeus, Marcus, & Lucas proprie cōs Euangeliū prædicare qua non iam solus & quasi homo primitus sed & per se ipse, quasi publicus Apostolorum dux, ac magister; & per Apostolos in diversa loca milles prædicabat, quasi velis passus Euangeli. Hinc intelligimus his Christum simili de causa ex Iudea in Galilaeam profugisse. Primum ob tra-

A ditum in vincula Iohannem, vt Matthaeus, & Marcus exponunt. Nam Lucas nulla de Iohanni vinculis facit mentione folam Christi in Galilaeam fecerit, & non explicatur. Deinde, cum ex Galilaeam collectis iam Apololos in Iudeam reuertit, tantumq; ibi discipulorum numerum prædicando baptizando congregasset, vt huius magis ab eo quam à Iohanne timere inciperent: tunc enim, ut coruimur inuidiam, ruris se in Galilaeam recepit. Iohannis 4. 12. vt ergo cognitus Iesu, quis audierunt Pharisai, quod Iesu plures discipulos facti, quoniam Iohannes, & abut iterum in Galilaeam. Atq; hoc fortassis est, quod Iohannes dicit iterum in Galilaeam abiisse, indecans ante iterum iisse. Quamquam non ignoramus quod ille iterum aduentum ex Galilaeam Christi referri, quia sensus fit non quadam iterum prius in Galilaeam iisse, sed redisse in Galilaeam, vnde ante venerat. Hunc enim Hebraeum alias expouimus. Hæc in Iisus verbis aliquis minus exscriptus lector poterit, vt ergo cognitus Iesu, quis audierunt Pharisai, quod Iesu plures discipulos facti, & baptizari, quam Iohannes. Quo enim modo dicere poterant Iesum plures, quam Iohannem discipulos facti, & de eo loquebantur tempore, quo Iohannes iam erat mortuus? Nam ante primam Christi in Galilaeam profectionem Iohannes in vincula coniecius, & securi percutius fuerat. Placet, quod à dominis non nullus interpretibus obseruatum est, sensum esse, Iesum plures tunc fecisse discipulos, non quam eodem tempore, sed quam ante, dum videntur Iohannes, fecerit. Cur autem in Galilaeam ponitis, quam alium in locum accederit, cum plus in Galilaeam periculis esse videretur, vbi, quilo Iohannem occiderat, Herodes dominabatur, Matthaei quarto, verbo duo decimo, differimus.

Predicans Euagelium regnū Dñi. Hęc, & quę sequuntur, copiosus à nobis Matt. 4. 17. 22. explicata sunt. Nunc aliqua tantum illuc nō dicitur carpernos.

15. *Quoniam impletum est tempus.* Aduentus Christi & regni cōclorū à prophetis prescriptum, maximeq; à Patriarcha Jacob Gen. 49. 10. & à Daniele capite non vero usq; o quarto. Sic D. Paulus ad Galatas 4. 4. vbi venit plenitudo temporis, mīhi Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, Euthym.

Panitemini, penitentiam agite. vt sōlētū vertere idem interpres Matthaei 3. 2. & 4. 17. 21. 20. 21. & 12. 41. Et infra apud eundem hunc Euangelistam ca. 6. 12. & Luc. 11. 32 & 13. 3. 5. & 7. 10. & 16. 30. & 17. 2. Quid autem causæ fuerit, vt hoc loco, item Auctor 3. 19. idem verbum, rediderit, panitemini, malo fateri ne scire me, quam ignoranti, aut temeritatis antiquum, & prudentem interpretari. Quod autem hoc loco Theophilacius obfuerat, alio sensu Iohannem, alio Christum prædicasse. *Penitentiam agite, illum, vt à peccatis,* hunc, vt à lege ad Euagelium homines reuocaret, non existimare illi firmum. Nam & Iohannes coniunctum, atque officium erat homines a legi sensim auellere, & dūtum Christum traducere. & Christus quidem certe, qui peccatorum redemptor reuerterat, a peccatis magis, quam à legi obseruatione homines renocare combatuit. Quo vero modo docebat alios legem spernere, quam ipse, quādū in hoc versatus est mundo, vtat Chrysostomus perfissimū feruauit?

16. *Secus mare Galileam.* Stagnum Genesareth Lucas 5. 1. Quod propter magnitudinem mare vocabatur, vt constat hoc loco, & Matth. 4. 18.

Vidit Simonem, & Andream. Lucas narrat, cum multa essent nauicula, in eam Christum ascensisse, quis Simonis era. Volebat enim pescarem sua ipsius nauis quodammodo pescari retibus. Que hic de Apostolorum vocatione dicuntur, apud Matthaei 4. 18. expouimus.

Mittentes retia in mare.) Eodem modo Matth. ca. 4. 17. Lucas vero paulo alter o. v. 2. Piscatores autem defendant, & laubant retia, sed eos, qui laubabant, alios suffit quam hōs, qui in mare retia tritcebant, credendum est. Erant enim multi, quoniam ali pi-
scandi causa retia mare iaciebant, vt Matthaeus, & Marcus affirmant; alii laerata, aut soluta rence-
bant, veat Marcus infra ver. 19. & Matthaeus 4. 4. 1.

A septimo, vigesimo nono, & Mar. antiphem addi-
derunt. Et non sicut scriba. Quod Scribas nō absolute, sed
Scribas coru vocat, Mar. 6. 29. emphatim eram ha-
bet, quasi dicat, nō sicut Scriba, quos ipsi magis fa-
cere solebāt, ac liberer audire. Multis autē in rebus
auctoritas illa, & potestas, qua apparet in Christo
in, in Scribis defterabatur, collubebat. Primum, q
Chiristus tanquam legislator: Scriba tanquā legis
interpret̄, & non admodū quidem pēr lo-
queruntur. Hoc indicat modū illi dīctū dī Christo tā
frequenter viumpati, Andūtū, quia dīctū est antiquis,
Ego autem dico vobis Matt. 21. 22. 27. 28. 2. 3. 4. 23. 24.
Ita Chrysostomus, in Mar. & 26 in Matth. & Author
imperfectū ho. 21. & Beda hoc loco, Theophyla, &
B Euthym. in ea. 7. Matthaei. Deinde, quod Christus
in Galilaeam venit, Capharnaum ingressum scribit,
ibique communitur. Illa enim quasi Euangeliū
sedes fuit, quod ibi Christus frequentissime ver-
satur, arque prædicaret, vtque eo, vt eius vocare-
tur ciuitas, Matthaei 9. 1. postea ait in Apolito
scribit totam docendo & miracula faciendo Galilaeam obiisse, vt in Syria, vifip; eius manaret, fa-
ma Matthaei 4. 13. 24. Quia omnia Marcus præterit,
& ad id quod præcipuum erat, ibique propositum
properauit. Quid ergo dicit Capharnaum ingressū
est, postea factum fuisse intelligentē est, cum
ad huiusdam Galilaeam redisset.

Et statim, id est primo sabbathi die, similatque licet, cum primum congregata Synagoga fuit. Indicat Euagelisti in prædicando Euangeliū diffi-
cilem, & ardorem Christi, qui nullam loci, mul-
lam temporis occasionem, quā docere posset, præ-
terita patet.

Sabbathus.) Per singulos dies Sabbathi, quibus ad legēdam legē Mōysi Iuda in synagogam conueniebat. Hac enim de causa plurali numero Eu-

angelistarum fuisse arbitrio, vt singulis fab-
bachi dies significaret: quemadmodū aliquando Hebrei faciunt Psal. 62. 7. In matutino meditabor in te, id est, singulis ma utinis singulis diebus mane,
aut vi Hebrei 17. 1. in cultu, aut vigiliis, quasi dicat, per singulas noctis vigilias, quibus milites ad agendas excubias solent surgere, & ego ad mediū in te surgo. Volum agitur Euagelista
docere nullam Christum, vt paulo ante diuinum, iuandi homines, nec loci, nec temporis occasio-
nem prætermissee, ideo locum tempusque no-
tauit. Locum Capharnaum, vrbem maritimam,
frequentem, publicorum aliorumq; negotiatorum
plenum, eoque magis corruptum, moribus,
quales plerumque iuinfodi vires ad mare frig-
escere: tempus diu fabbachi, quo solebant lu-
casi in synagogam ad audiendam legem, sicut nūc
Christianū in templis festis diebus conuenerit, vt ex hoc loco loco colliguntur, vt ex Luca c. 4. 16. 31. & 13.
10. & Actorum 13. 4. 27. 42. 44. & 15. 21. & 17. 2. & 18.
4. & 20. Hinc etiam appetet verum ne illi quod
à recentioribus quibusdam, doctis sic interpretib;
notatum est, cum non men sabbathi singulari nō
ab Euagelista ponitur, diem fabbachi, qui hebdomadis vltimus est dies, significare: cum autem
pluralis fabbachi, omne hebdomadis dies cōpre-
hendere, quod multis aliis exemplis Matthaei, 15. 1.
refutauimus.

In gaudiū in synagogam docebat eos.) Liebat omni-
bus, qui in synagogis erat, surgere, ac dicere si quid
occurrebat, vt intelligatur ex Luca c. 4. 16. 17. &
Actorum 13. 15. 16. Ad quam cōsuetudinem videtur
D. Paulus ad Corint. 14. 30. allusivus. Matthaei 4. 23.
magis generaliter narrat historiā, Christum in Galilaeam
synagogis docuisse.

22. Et stupebat super doctrinam eius.) Id est Lucas nar-
rat c. 4. 32. Mat. vero c. 7. 28. alias etiam Christo do-
cente populū admiratum scribit, vtque qd; ad huc
pertinet locum, expoītū.

Erat enim docens tanquā potestatem habens.) Si nūc
huius alius Euagelista dixisset, facili intelligi posset,
Christum Scribis, Pharisai, ceteris Iudeorum
Doctorib; opponere voluisse: nūc autem Matthaei

Chiristus au-
diens in
legit
docebat.

Epiph. 5. ad
Luci.

Matth. 7.
Mar. 21.
Luc. 4. 32.

Hebrei
mūs.

Predicantis obiuster, & miraculorum eius increbuisse famam, oblatos illi fuisse, quacunq[ue] iter, & grotos omnes, & qui à dæmonibus vexabantur, ut ab eo curarentur. Itaq[ue] sunt qui dicant hunc, de quo Mar. loquitur, dæmoniacum unum ex illis fuisse, quos Mathæus dicit ad Chirillum adductos, quinō forte in synagoga venerit, sed à parætibus, aut amicis adductus. Probabile, non certum.

Etsi clamauit dicens. Idem Lucas narrat. 4. 33. & ideo, ut opinor, præterire non loqueretur, viridicarent demones de Chirillo testimoniū non obscurum, sed vñq[ue] adeo clarum fuisse, vt neminem ex omnī, que congregata tunc erat, synagoga latere posset: clara enim voce clamare. Vtrum autem clamauerit, antequam à Chirillo exire rebetur, vel quia maiorem, quam ab eis praesentia dolorem sentire, vñq[ue] Chirillotum homē, videtur dicere, vel quia cognito Chirillo timere cōspicere, ne se pelleret, sicut alios dæmones pellebat: an potius infusus tam, & coactus exire incertum: sed hoc, tamen secundum probabilitatem, quia credibile videlicet cum dolore quodam motum, quod sibi discedendum esse videbat, quarement clamauisse.

Quid nabi, & tibi Iesu Nazarenē? Loquitur vñs pro omnibus dæmonibus, quasi indicans Chirillum omnibus bellum indixisse: aut pro omnibus, quin et homines erant: plures enim in eo fuisse credibile est dæmones, sicut in illo altero infra c. 5. 9. & Luke 8. 30. & in Magdalena Luke 8. 2. vt videntur Chirillotum & Euthymium interpretari. Quod autem dicit, *Quid nobis, & tibi non es fensus,* quid nobis secum commune? quid simile est? sicut dixit D. Paulus 2. Corinth. 6. 14. 15. *Quenam participatio iustitia cum iniuste, aut qua societas luci ad tentandas?* Quia autem conuenient Christi ad Belis? Hoc enim si dixisset magis culpam aggraveret, quia cruciatum deprecatus est, cum nihil boni commune habere cū Chirillo confiteretur. Neque ille, nisi fallor, quem omnes feri interpretes sequi video, verus sensus est. Quid nobis tecum rei est! alii quid enim illi sum illo erat, cum eius esset creatura, idque ipsi & certo scirent, & haud obfite confiterentes. Sanctum Dei, id est verum Deum appellantes. Et vt non est, aut id ipsum cognoscere, tamen plus quidam mihi hoc loco ea videatur phrasē significari. *Quid nabi, & tibi non es fensus?* quid nos tibi malis facimus? quid bellum contra nos geris? quid nos tares? non te qui Sanctus es Dei, sed peccatores vexamus, & quasi nos tibi sum iuri, ad interitum trahere donamus. Sic vulgo solemus loqui, cum pugnabimus nobis cum aliquo aliquis nobis non inimicus supererit, ut illum succumbentem defendat. Quid mili, & tibi est? quid tibi ego mali facio? facili hinc, fineque me cum adulterio meo pugnare. Hoc eodem sensu dixit David filius Saria: *Quid mili, & vobis filii Saria?* id est, Quid vobis mali feci, quod mea semper confilia turbans? Reg. 16. 10. Hanc interpretationem confirmat verbū illud, quod sequitur, *si oportet si Sanctum Dei,* quasi dicas, nihil contrarie molimur, scimus te extra peccatorum hominum atcam possumus esse, scimus nos in foli peccatores ius habere. Quod autem proprio nomine, & cognomine Iesu Nazarenū Christū appellat, eo pertinet, vt probet, quod statim dicit, se cum probe cognoscere, oblerauit Ambrosius libro commentatorum in Lucam 5. primum omnium dæmonem Nazarenū cognominatum Christū tribuisse, ut ostenderet, si melius eum cognoescere, quam homines, vt est gloria cupidos, & amator, inuentorique nouitatem. Sed similiter videat vero ita fuisse prius vocatum vulgo, dæmonemque vñtum illi non men tribuisse.

Venit. In quibusdam Latinis exemplarib[us] adiutus, ante tempus: quod vt ab scriptore aliquo ex

A Mattheo capite 8. 19. hue translatum: aut ab interrete potius aliquo expositionis causa ad marginem possum, deinde ab aliо quoq[ue] exhortante non expositionem, sed correctionem esse, in textum industum credibile est, si meliora consulamus exemplaria.

Perdite nos. Quidam perdere interpretantur auferre nobis, quam habemus in hominē potestatē, vt Euthymius, & Theophylactus alii torque, & in infernum mittere. Hoc magis placet, vt Mattheo 8. 29. exposuit, quia quod h[oc] loco Mar. & Lucas ca. 4. 34. dicunt, *ad nos perde*, dicit Mattheus *h[oc] loco perde*, & quia Luca 8. 31. rogant dæmones Chirillum, ne ē in abyssum ire iubeat, sed in porcos ingredi permittat.

Sic quis sis. G. 3. 10. & 11. nouit, quis sis. Tertullianus lib. 4. contra Marcionem, & libro aduersus Præcam legit, *lio quis sis*, nullo discriminē sententiā, verborum admodū exiguo. Nisi fortassis in illo loco vñtum est: facile enim littera vna. S. sequitur præterea filii potius inter transcribitu excedere. Quatenus dæmones Chirillum cognovirent apud Mattheum c. 4. difutauimus. Itaque eorum non probò sententiam, qui existimat dæmones Chirillum non cognovisse, sed adulantes, & quantū in se erat, mentientes hoc dixisse Chirillo ne torqueret. Non enim dæmones soli, quos facile possimus credere fuisse mentitos, affirmant se Chirillum cognoscere, sed iphi etiā Euangelistæ, qui in eis certe spiritu sancto moventur non potuerunt, docentes eos cognovisse. Mar. infra ver. 34. & non finit, *bat es loquax, quoniam sicibant sum, & Luke 4. 41.* Exibant autem a multis dæmonia clamantia, & dentia, quia in eis filii Dei, & incipiens ne finies ea loqui, quia sicibant ipsam esse Chirillum. Habeo etiā huius sententia auctores multos, quos apud Mattheum c. 4. non minauimus. De cognitione ergo dæmonis non dubito, de confessione dubitari potest, nisi coacta non suis cruciatibus expelli fuerit, ut voluntaria. Beda coactam putat. Non, inquit, voluntaria ista confessio est, quam premium sequitur confitendi: sed necessitas extorris, quoq[ue] quod innotescit. In re dubia magis in alteram partem animis inclinat, fuisse voluntariam, non tam ex charitate, sed ex proprio amore, & metu poena profectam: nec enim simile vere est Christi, qui confidentem dæmonem, veraque dicente filere iussit: ad confitendum auctis cruciatis impulsus.

Sanctum Dei. Putat Chirillotum, aut qui eius nomine prefaret, in hunc locum 5. dæmones hoc nō male malignum Christum nō sancti Deum, sed sanctum Dei appellauit, vt non Deum, sed hominem confiterentur. Melius Euthymius, & Theophylactus adiutoriter non dixisse, *@ Sanctū;* fed *@ addito articulo emphatico, Sanctus ille*, vt ostenderet se nō eo sensu sanctū cum appellare, quo prophete sancti vocabantur: sed quo Deusippe, quasi proprio nomine nominabatur Sanctus. Sic enim solent Hebrei Deum. **¶** Sanctum absoluere, & fine villa adiunctione vocare, *Is. 1. 4. & 21. 1. & 37. 23. & 40. 25. & Dan. 4. 10. 20.* Quod autem nō dicunt Sanctum Deum, sed sanctum Dei perinde est, vt si dicant, Sanctum Dei filium, ut vñtum sanctus est: sicut apud Lucam capite 1. 35. *Quod n[on] ait ex te Sanctum, vocabitur filius Dei,* & infra c. 3. 12. quod iti dicunt Sanctum Dei, alii dæmones dicunt, Filium Dei.

Et comminatus est ei. *Et oportet invicem adiunctis misericordiis, & increpatiōibus præcepit,* vt Tertullianus lib. 4. contra Marcionem interpretatur: aut os illi obstruxit, vt ait Euthymius, quemadmodū infra c. 12. & 4. 39. & 8. 30. 33 & 9. 25. Videatur Marcus hoc verbo delectatus. Quid propriè significat apud Mattheum cap. 16. 22. & 17. & 18. 19. 13. & 20. 31. ex Euthymio docuimus. Verum quid sit causa, nescio, quam

quamobrem noster interpres apud Mattheū semper increpare, apud Marcū fere semper communica, & inquit, *ei patitur in omnibus,* *se & stupor,* Græcum verbum non qualem cunq[ue], sed religiosum metum cum admiratione coniunctum propriè significat. vt ex illa Plutarchi sententia intelligi potest, *et omni sapientia recta & perspicua. Si nō sapientia, tamen* *timuerunt ergo illi, & admirari sunt Christum, aliquid in illo diuinitatis cognoscentes.*

Liber de sa-

Omnis fessus. Cur tacere iubeat, cum loquendo eius magis gloriam illudire revideatur, dubitare aliquis potest. Tertullianus propterea id fecisse putat in li- contra Marcion. 4. vt ostenderet se eius inimicum esse, quin illet cum coverba misere. Alii, quia Euā lingua sui fellerauit, lingua puniri se loqueretur, ita Beda. Sunt etiam, qui ad declinandas à se Pharao xornis calumnias id fecisse putant, ne dicere tenet, *et obediens ei.* Lucas cap. 4. 36. parvo differimere rem narrat. *Quod est, inquit, hoc verbum, quia in potestate, & virtute imperat inimicū spirituum, & excūs?* Ut verbum doctrinam vocat, sicut nunc, quid Deus docuit, *Dei verbum appellamus?* *Ten-* *timere ergo est, que illi ida doctrina tam efficac, ut ea,* qui tradidit, solo verbo dæmones eliciat.

Nous. Nouam appellant, quia non erant soli in iis Scribis, & Pharao xornis doctrinam coniunctam videbat potestem. Nec interrogant dubitantes, aut improbantes, sicut Areopagite illi Actorum 17. 19. 20. *Quia est haec noua, quia, ut dicitur dæmonis noua enim quædam in inferno auctor inquisitum interrogat admirantes, collaudantesque. Solebat,* inquit, Chirillotum & Iudeorum Exorcista dæmones encircere, sed non illo, quo Christus imperio, *Ex iis ab nomine.* Ideo non fuos Exorcistas, sed Christum admirabantur.

Et protestit. *Et oportet ei,* exiit, euasit. *Rumor eius.* *Iacobus a se, audierat ei,* id est fama, Herbafræns **חַרְבָּנָשׁ** sicut apud Lucam c. 4. 37. ver-*ut interpres, quod Euangelium dixerat, 20.*

Et protinus. *Iacobus a se, statim, ut supra vers. 10. 12.* *sed delectatur, ut sapientiam, varietate noster interpres, hoc autem loco hanc habet vim,* ut im-*dict miracula nullo temporis spatio interiecto* miracula maiora sucescisse. *Quis sequuntur vique ad versum 33. apud Mattheum capite 8. 14. expo-*sumus.**

Et vespere autem facto, cum occidisset sol. *Cum potis solis occasum,* quam ante agrovis ad Chirillum gestasi fuerint, non obscura coniectura est, eamque Theoph. & Euthym. indicaverunt: nempe fabbati dites era, ut collat ex superioriter, si quo die non licebat ante solis occasum laborare.

Et erat omnis ciuitas. Cives omnes Cepræ-

Congregata ad ianuā. Domus Petri, ubi Christus congregatus. Diabulus de causis hoc videtur expressisse Marcus, q[ui] ali Euangelium & prætermisserunt. Altera, ut indicaret eius miraculi, q[ui] narratur, & eorum, quæ narratur erat, multos fuisse testes. Altera, ut summi audiendi Christi, eiusque miracula videndi Capernitauri studi prioribus iam miraculis ex-*citatum declararet.* Postesse etiam significare voluit, quanta esset hominū multitudine fuisse cumq[ue] agrotis offerentes. Sequitur enim, *& curantur mul-* *tus.* Eorum opinione, qui pueri, folios agrotos per synechoden tota ciuitatem appellari, probare non possum. Non enim tantam fuisse multitudine agrotorum credendum est, ut vñtus eos domus non caperet, & ad ianuā esse cogeretur.

Et clamans vox magna. Prae dolore, vel coactus à Chirillo, vt omnes intelligerent cum non casu, aut sponte cura, fed inimicu, & à maiore coactum exire potest. Quid illa vox dæmon dixerit, & scribi non potest, & otiosæ curiositatib[us] est querere. Euthymius voces nihil, nisi dolorib[us] significantes, fuisse dicit, quales apud nos sunt interiectiones quædam, idque Euangelium nō exprefsisse, quid clamans, & exiens dæmon ille dixerit.

Et mirabilis sunt omnes. *Et postea pre timore ob-* do